

»Yksittäistapauksellinen veto- ja muutosoikeus»

Pikku huomioita akateemisesta tietosuomesta

Seuraaviin havaintoihin on antanut aiheen enimmäkseen sama kirja, joka oli puheena edellisessä Virittäjässä (s. 156–158) julkaistussa kirjoituksessa. Samanlaisia poimintoja voisi tehdä monialta muualtakin; eivät siis välttämättä ole kyseessä erityiset yhteiskuntatieteelliset erikoisuudet vaan nykysuomalaista tietotekstiä yleisemminkin vaivaavat pikku heikkoudet. Koulu- ja yliopistopetuksessa niiden käsittely voi helposti unohtua.

*

»Käytännössä kansalaisten ”korkeimpaan paikkaan” kirjeitse lähettämien anomusten, valitusten, esitysten ja pyyntöjen vaatimat toimet lienevät aina olleet *kansliaa eniten työllistänyt yksittäinen asiaryhmä.*» Miksi juuri »yksittäinen» asiaryhmä? »Yksittäisen» harhakäyttöä tapaa nykyään paljon; Paavo Pulkkinen on sitä lehdessämme käsitellyt 1986 s. 512–514. Sen merkillisimpiä haaraumia on »yksittäisen» mekaaninen suosinta superlatiivimuotoisen attribuutin yhteydessä: suurin osakkeenomistaja on nykyään suurin »yksittäinen» osakkeenomistaja, mäkihyppääjän paras hyppy hänen paras »yksittäinen» hyppynsä, ja talven kylmin päiväkin on muuttumassa kylmimmäksi »yksittäiseksi» päiväksi.

Äskeisessä esimerkissä riittäisi »eniten työllistäneen yksittäisen asiaryhmän» sijaan *eniten työllistänyt asiaryhmä.* Täs-

mällisessä kielenkäytössä ei tosin ole ai-
hetta sanoa minkä tahansa työn »työllis-
tävän» tekijäänsä; työttömiähän kyllä
työllistetään, järjestetään heille työtä.
Virkettä raskauttaa vielä kaksinkertainen
partisiippiattribuutti: kansalaisten
— — lähettämien anomusten — — vaati-
mat toimet. Sen poisto ei tässä kuten
muuallakaan vaadi suurta taitoa. Voitai-
siin sanoa kevyesti: *Eniten työtä lienevät
kanslialla aina teettäneet anomukset, vali-
tukset, esitykset ja pyynnöt, joita kansa-
laiset lähettävät kirjeitse »korkeimpaan
paikkaan».*

*

»Ylihinnoittelua esiintyy *yksittäistapauksissa.*» (Lehtiotsikko 1989.)

»Rehtori voi *yksittäistapauksessa* ottaa ratkaistavakseen asian, joka muutoin olisi hallintoviraston toisen virkamiehen ratkaistava.» (Valtioneuvoston 1974 sää-
tämästä asetuksesta.)

»Edellisessä vaiheessa vallitsevan riip-
puvuuden vuoksi hän ei tosin saanut
edellytyksiä laajalla pohjalla jatkuvaan
itsenäiseen toimintaan, mutta *yksittäis-
tapauksessa* hän voi lykätä ratkaisua tai
estää sen — —.» (Puheena olevasta yh-
teiskuntatieteellisestä teoksesta.)

»Tiedekunta päättää *kussakin yksit-
täistapauksessa*, miten 1 momentissa
mainitut opinnot luetaan opiskelijalle
hyväksi, ellei siitä ole erikseen säädetty.»
(Tuoreesta asetusehdotuksesta.)

Tämä »yksittäistapaus» on sekin osa »yksittäisen» yleistä levintää. Nykysuomen sanakirja ei vielä 1961 tunne koko sanaa; siihen aikaan sanottiin *yksityistapaus*, ja kyllä sen pitäisi vieläkin riittää — ei *yksityiskohtaakaan* ole muutettu »yksittäiskohdaksi». Koko uutuuus on ilmeisesti saman juridisen sanastonsorvauksen tuotetta kuin 1960-luvulta yleistyntynyt uudissana »pääsääntöisesti» (ks. Vir. 1977 s. 354—355). Pelkästään käsitteenä »yksittäistapaus» tuntuu varsin tarpeettomalta; eihän tarvitse sanoa esim. »kunkin yksittäistapauksen perustelut on esitettävä erikseen» tai »tällainen ratkaisu on tehty vain kahdessa yksittäistapauksessa», kun voi sanoa lyhyesti *kunkin tapauksen perustelut, vain kahdessa tapauksessa*. Ilmeisesti käytössä onkin ollut ensin vain inessiivi »yksityistapauksessa» tai »yksityistapauksissa», tarkoituksena korvata latinan suppea sanonta *in casu*. Inessiivimuotoisia ovat yhä yllekin lainatut esimerkit, viimeisessä tosin jo lisäkkeenä »kussakin».

Mitä tuo *in casu* sitten olisi suomeksi? Ruotsiksi sanotaan »i enskilda fall», ja ymmärtää hyvin, ettei vanha ruotsiin piintynyt juristipolvi tavoittanut suomessa osuvinta ilmausta, distributiiviverbia *tapauksittain*. Nykyisen lainsäätäjän sitä jo odottaisi osaavan käyttää, niin ettei muiden kirjoittajien tarvitse ottaa oppia juridisista »yksittäistapauksista». Siis: Ylihinnoittelua esiintyy *tapauksittain*; Rehtori voi *tapauksittain* ottaa ratkaistavakseen asian — —; *tapauksittain* hän voi lykätä ratkaisua tai estää sen; tiedekunta päättää *tapauksittain*, miten — —. Muitakin mahdollisuuksia tietysti on: *jossa(k)in tapauksessa, joissakin tapauksissa* ja vanhastaan tuttu *tapausta myöten*. Jäykkäilmeinen lakitekstin voi edukseen piristyä, jos siinä vaihteeksi sanottaisiin: *Rehtori voi tapausta myöten ottaa ratkaistavakseen asian, joka — —*.

*

Silmiiään saa hieraista, kun yleisölle kirjoitetusta teoksesta tapaa vielä sellaisia pelättimiä kuin *yksityistapauksellinen*, varmuuden vuoksi myös *yksittäistapauksellinen*:

»Tilannesidonnaisten yhteiskunnallisten voimien kokonaisuus määrää yksilön toiminnan luonteen ja ratkaisee sen merkityksen, mutta johtajuuden *yksityistapauksellisessa* määräytymisessä jää myös sattumalle paljon tilaa.»

»Enimmillä porvarillisilla tahoilla — hallitus mukaanlukien — niitä tuskin miellettiin periaatteellisesti merkittäviksi ennakkotapauksiksi, joilla valtiosääntöisesti ja poliittisesti tunnustettiin valtionpäämiehen itsenäinen, valtioneuvoston yleisen toimivallan ylittävä *yksittäistapauksellinen* hallinta.»

»— — joskin valtioneuvosto pääministerin johtamana hoiti jokapäiväisen hallituksen sekä omissa asioissaan että presidentin asioissa jättäen valtionpäämiehelle *yksittäistapauksellisen* veto- ja muutosoikeuden ratkaisutilanteessa, niin keskeisiä hallituspolitiikkaa koskevia suunnitelmia — — tuskin tehtiin neuvottelematta hyvissä ajoin presidentin kanssa.»

Suomen sananmuodostusta sanotaan notkeaksi. Notkeastakin vitsasta voi kuitenkin punoa kankeita pamppuja. »Johtajuuden *yksityistapauksellisessa* määräytymisessä jää sattumalta tilaa» — pamppu purettuna: *kulloisessakin* määräytymisessä. Toisen esimerkin substantiivivaltaisen tyylin voisi norjistaa näin: — — tunnustettiin, että valtionpäämies *tapauksittain* voi hallita itsenäisesti, valtioneuvoston yleisen toimivallan ylittäen. Eikä kolmannessa esimerkissä tarvitse jättää valtionpäämiehelle »yksittäistapauksellista veto- ja muutosoikeutta». Hänellehän voi jättää veto- ja muutosoikeuden taas *tapauksittain*, jopa *tapausta myöten*.

*

»Autonomian ajan Suomessa ei sitä paitsi harjoitettukaan nykyaikaisessa mielessä suunnittelua, aloitteita, yhteensovit-

tamista ja valvontaa vaativaa yhteiskunnallisen elämän ohjausta; — —.» Luulisi tarkoituksena olleen sanoa, että autonomian ajan Suomessa ei harjoitettu nykyaikaisessa mielessä suunnittelua. Vasta kun raskaan virkkeen on lukenut loppuun, ilmenee ajatuksena olleen, että harjoittamatta oli suunnittelua ym. vaativa yhteiskunnallisen elämän ohjaus. Tällainen »haitallinen samasijaisuus» on ennenkin ollut puheena sekä Kielikellossa (n:o 4, 1971, s. 5–6) että Virittäjässä (1972 s. 377), ja puheenaiheena sitä olisi jatkuvasti pidettävä, kun kyseessä on yksi nyky-suomen pahimmista lukukelpoisuuden haitoista. Lauseenjäsenyyden avulla on jo koulussa helppo osoittaa, mikä siinä kiikastaa. Usein, muun muassa tässä, se korjautuu sivulauseen avulla: — — ei nykyaikaisessa mielessä sitä paitsi *harjoitettukaan sellaista yhteiskunnallisen elämän ohjausta, joka vaatii suunnittelua*, aloitteita, yhteen sovittamista ja valvontaa.

*

»Lähtökohtana on se tosiasia, että Suomi on yksi Euroopan myöhäsyntyisiä, ”epähistoriallisia” kansakuntia, joka ennen viivästyntä itsenäistymistään kuului etnisesti erottuvana periferisenä [po. perifeerisenä] vähemmistönä kahteenkin *monikansalliseen* valtakuntaan.» Jos kansa koostuu monesta heimosta, se on kai moniheimoinen (ei »moniheimollinen») kansa, ja jos valtiossa on monta lääniniä, se on monilääninen (ei »moniläänillinen») valtio. Nykysuomen sanakirja mainitsee samaan tapaan Habsburgien *monikansaisen* (ei »monikansallisen») valtakunnan, ja Paavo Ravila lausui 1954: »Itä-Euroopassa, jonne kansallisuusaate oli voimakkaasti tunkeutunut, kansallisuuskysymysten ratkaisun tiellä olivat *monikansaiset* suurvallat Itävalta-Unkari ja Venäjä.»

Uusi »monikansallinen» on käännöstä 1960-luvulla yleistyneestä kansainvälisestä termistä *multinational*. Tämä sana ei kuitenkaan tarkoita 'monesta kansasta koostuvaa' vaan 'useassa maassa toimi-

vaa, useaa maata koskevaa', tavallaan siis laajaulotteisempaa kuin *kansallinen*. Sen mukaisesti voi, suomen kannalta kyllä hiukan ontuvaa käännöstä käyttäksemme, vaikkapa jokin moneen maahan levittäytynyt teollisuusyhtymä olla »monikansallinen». Sopiiko esim. valtiosopimusta sanoa »monikansalliseksi», on jo kyseenalaisempaa; *kansainvälisen* luulisi edelleen riittävän. Monikansalliset yhtymät tekevät tuloaan Neuvostoliittoonkin, mutta itse maa ei ole »monikansallinen» vaan yhä *monikansainen* samassa mielessä kuin Ravilan käsittelemä vuosisadan alun Venäjä.

*

»Vallankumousyrityksen kokemukset varmasti aiheuttivat tässäkin ryhmässä yleisen *asenteellisen siirtymän* oikealle, — —.»

»— — hän esitti paitsi luonnollisen toivomuksen enemmistöhallituksen aikaansaamisesta myös *ohjelmallisia suosituksia*.»

Monesti on huomautettu siitä, että *-llinen*-adjektiivien sijasta voivat muut ilmaisukeinot olla kotoisemman tuntuisia ja muutenkin sujuvampia: *tuotantovaikeudet* pro »tuotannolliset vaikeudet», *suunnittelun* (pro »suunnittelulliset») *tavoitteet*, *kilpailuun* (pro »kilpailullisesti») sopiva latu, *verotuksen kannalta* (pro »verotuksellisesti») edullisempi maksutapa. Tämänkertaisissa esimerkeissä *-llinen*-adjektiivin käyttökelpoisuutta heikentää ratkaisevasti se, että sanoille on kehittynyt myös elinvoimainen sivumerkitys. Niinpä *asenteellinen* merkitsee nykyään tavallisesti 'asennettaan korostavaa, teennäistä' (*a. puheenvuoro*), mutta äskeisessä esimerkissä tuskin on tarkoitettu muuta kuin *asenteen* tai *asenteiden* siirtymää neutraalissa mielessä. *Ohjelmallisesta* illanvietosta voi tietysti puhua, mutta abstraktimmassa mielessä sana merkitsee yleensä 'suunnitelmallista, tarkoituksellista, tarkoitushakuista': *ohjelmallinen kalavesien hoito*, *ohjelmallisesti pasifistinen kirjallisuus*. Edellä olevan sitaatin »ohjelmallisiin suosituksiin» ei sovi kumpikaan merkitys: tarkoite-

taan *ohjelmaa koskevia suosituksia* tai *suosituksia ohjelmasta*.

Tarkkuutta abstraktien *-llinen*-adjektiivien käyttöön: usein ne jäykistävät tyyliä, joskus vievät ajatuksenkin hakoteille.

*

»Ruotsin akateemisissa piireissä *teoretisoitiin* samaan aikaan enemmän funktionaalisten tehtävänluokitusten pohjalta.» Taas on aihetta nykäistä kirjoittajia: ruotsin *teoretisera* liittyy lähinnä adjektiiviin *teoretisk*, mutta suomessa saadaan substantiivin *teoria* pohjalta paljon kätevämpi johdos *teorioida*. Samaa kaavaa kannattaa noudattaa laajemmaltikin. »Kokemuksensa hän *systemisoi* ja yleisti jo 1927 julkaisemassaan kirjassa»: vanhastaan suositettuun tapaan paremmin *systemoida* (kokemuksensa hän *systemoi*). Uudempaa tieteissuomea on lause »Pääministerin ja tasavallan presidentin suhdetta ei *problematisoitu*». Kevennäen sopisi taas sanoa *problemoida* (suhdetta ei *problemoitu*). Tavallinen lukija olisi ehkä tyytyväisin, jos hänelle sanottaisiin: pääministerin ja tasavallan presidentin suhteessa *ei nähty pulmaa*.

*

»Miksi valtiollinen johtajuus ei *parlamentarisoinut*?» »Suhteessa ulkoiseen valtaan tapahtui siis politiikan ja aatteiden *juridisoitumista*, kansakunnan sisäisissä konflikteissa taas oikeuden ja perustuslain *ideologisoitumista* ja *politisoitumista*.» Tavua lyhemmin ja suomen johto-opille oikeutta tehden voisi tässäkin harrastaa *parlamentaristumista*, *juridistumista*, *ideologistumista*, jopa *poliitistumista*. (Toisessa kohtaa onkin kiitettävästi otettu puheeksi »eduskunnan ja hallituksen välisen suhteen *formaalistuminen*» eikä julkisessa kielenkäytössä yleiseen tapaan »formalisoituminen».) Kun *-minen*-valtainen ilmaisu kevennäen verbivaltaisemmaksi, saadaan jälkimmäisessä virkkeessä tämäntäpäinen tulos: Suhteessa ulkoiseen valtaan siis

politiikka ja aatteet *juridistuivat*, kansakunnan sisäisissä konflikteissa taas oikeus ja perustuslaki *ideologistuivat* ja *poliittistuivat*.

Pitkä ja hankala on verbi *institutionalisoida*. Vähän kevyemmäksi ja rytmikkäämmäksi sen saisi äskeisen kaavan mukaan: *institutionaalistaa*. Esiteltävässä kirjassa on tehty hiukan väkivaltainen leikkaus ja mainittu mm. Ruotsin vallan aikainen luterilaisuuden »institutionoitu harjoittaminen». Jos kantasanaksi otetaan *instituutio*, odottaisi verbiinkin pitkää *u*:ta: *instituutioida*. Tämäntyyppisiä latinan teonnimiin pohjautuvia verbejä ei suomessa tosin juuri ole; ainoa lienee ruotsin *fusionera*-verbin vastineeksi parikymmentä vuotta sitten luotu *fuusioida*. Kätevintä olisikin sanoa institutionaalistamista ja institutionaalistumista lyhyesti *laitostamiseksi* ja *laitostumiseksi*, kuten usein jo sanotaankin.

*

Vähän vielä oikeinkirjoituksestakin. Ajatusviiva jakaa virkkeen tehokkaasti kahteen osaan. Toisinaan virkkeen sisällä on kaksikin ajatusviivaa, ja silloin niiden tehtävä on selvä: ajatusviivojen välissä on sivuhuomautus, parenteesi. Mutta entä jos samassa virkkeessä on kolme ajatusviivaa: miten se silloin jäsentyy?

»Ulkopolitiikan alalla Relanderilla oli ajatuslinjoja — balttilaisen ja skandinaavisen orientoitumisen jonkinmuotoinen yhdistäminen pyrkimyksenä rauhantilan säilyttäminen Itämeren alueella — mutta ne eivät kiinteytyneet ja konkretisoituneet hallituksen ulkopoliittiseksi toimintaohjelmaksi — sellaistaahan ei 1920-luvulla oikeastaan ollut.»

»Maaherra, vaalipiirin kansanedustaja, nimismies ja kaupunginjohtaja — kuten myös kartanoparoni ja kirkkoherra — olivat läheisempiä, tunnetumpia ja todellisempia — ehkä myös julkisen vallan silloisella toimintatasolla tärkeämpiä.»

Vähän miettimällä nämäkin voi jäsentää. Olisi kuitenkin hyvä muistaa, ettei virkkeeseen normaalisti kuulu enempää

kuin kaksi ajatusviivaa. Kolmeen kertaan käytettynä ajatusviiva alkaa sekoittaa hahmotusta.

*

Omaperäistä oikeinkirjoitusta kirjassa käytetään puolueiden nimistä. Lyhentämättöminä ne on kirjoitettu ohjeiden ja vanhan tavan vastaisesti isoa alkukirjainta käyttäen: »Positiivista kannatusta hän saattoi odottaa vain keskustasta [tässä ei tietysti ole kyseessäkään keskustapuolue], omasta 26-edustajaisesta Edistyspuolueestaan ja Maalaisliitosta — —.» Mutta jos ne on lyhennetty, ne on keskellä tekstiäkin kirjoitettu pisteittä ja kauttaaltaan isoin kirjaimin aivan kuin jossain näyttöpäätteen sarakkeessa:

»Kun vasemmisto vielä eristäytyi ”ministerisocialismia” kaihtaen ja kun KOK vetäytyi syrjään haluten pakottaa

keskustan selviytymään tilanteesta, jäivät ”presidentinpuolueet” ED ja ML keskeisiksi hallitusvastuun kantajiksi.»

Tuskin tilasta on ollut niin ankara puute, ettei olisi voitu kirjoittaa asiasuomen normaaleja käytänteitä noudattaen kokonaan *kokoomuspuolue*, *edistyspuolue* ja *maalaisliitto*. Tarpeettomia tällaisessa tekstissä ovat semmoisetkin yleisessä käytössä melko uudet lyhenteet kuin SDP tai RKP; kyllä tilaa pitäisi olla kirjoittaa kokonaan *sosiaalidemokraattinen puolue* ja *ruotsalainen kansanpuolue* niissä harvoissa tapauksissa, joissa pelkkä *sosiaalidemokraatit* tai *ruotsalaiset* ei tunnu riittävän selvältä. Kun kirjassa liikutaan paljon puoluepolitiikan alalla, sitä voi joku erehtyä pitämään oikeinkirjoitusmallinakin. Ennestään sekavaan puolueennimien kirjoitteluun se antaisi varsin omaperäisiä lisiä.

TERHO ITKONEN